

RECENZII

Rozalia Barta, *Omagierea lui Eminescu în colecții de afișe (1980-2015)*, Editura Gee, Botoșani, 2015, 152 p.

Incontestabil, Mihai Eminescu a fost, este și va rămâne pentru mult timp de aici încolo cel mai important poet al românilor. De-a lungul timpului, opera lui a fost amplu dezbătută pe diferite trasee intelectuale. Lucrarea de față, *Omagierea lui Eminescu în colecții de afișe (1980-2015)*, se înscrie pe de o parte în continuarea acestora, iar pe de alta vine cu o abordare inedită marcată de modul în care Mihai Eminescu a fost omagiat prin colecțiile de afișe.

Doamna Rozalia Barta ne devoalează, pornind de la colecțiile de afișe existente în Biblioteca Universității din Oradea, o imagine inedită asupra marelui poet. Trebuie să spunem că autoarea este o pasionată de subiect, fapt revelat de căldura cu care a abordat tematica. Cartea este una care incită. Pagină de pagină găsim date interesante care ne îmbie la parcurgerea ei astfel încât în final să descoperim o altfel de posteritate eminesciană.

Lucrarea doamnei Rozalia Barta se găsește la confluența școlii critice cu cea a "Annalelor". De puține ori am găsit în istoriografia românească și chiar universală, o istorie a unei personalități realizată prin intermediul afișului. Sigur că acest tip de reconstituire nu este unul exhaustiv, nici nu avea cum de altfel, iar autorul nu-și propune această finalitate.

Autoarea plonjează în istoria afișului referitor la Mihai Eminescu începând cu 1980 și până în prezent. De fapt, doamna Rozalia Barta ne și explică de ce a ales acest tip de izvor istoric, tot mai acceptat astăzi în rândurile cercetătorilor istoriei contemporane. Astfel, ne spune Domnia Sa, am ales afișul "*pentru că a reprezentat și încă reprezintă cea mai importantă și eficientă modalitate de promovare a unor evenimente în rândul publicului de masă*" (p. 9). Avem aici o idee de mare actualitate, anume necesitatea aducerii publicului mai aproape de cultură, iar afișul este printre cele mai directe modalități de a o face.

Autoarea dă dovadă de multă finețe interpretativă atunci când vorbește despre afișul eminescian în diversele sale etape de afirmare. Merită semnalat din această perspectivă capitolul al III-lea unde Rozalia Barta este foarte atentă și sensibilă la nuanțele epocii despre care scrie, anii 1980-1989, unii în care manipularea și dezinformarea erau utilizate la scară largă. Afișul cultural, în cauză cel eminescian, nu putea desigur să facă notă discordantă.

Volumul *Omagierea lui Eminescu în colecții de afișe (1980-2015)*, apărut la Editura Gee din Botoșani în cursul acestui an, vine să completeze nu numai cantitativ cât mai ales calitativ bibliografia asupra celui care a fost Mihai Eminescu. Este o abordare inedită, care merită semnalată publicului larg, pentru a fi citită.

Gabriel MOISA

Marius EPPEL, *La frontiera ortodoxiei românești. Vicariatul de la Oradea 1848-1918*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012, 239 p.

Istoriografia instituțiilor ecleziastice a cunoscut, în ultimele două decenii, un progres considerabil, datorită existenței unui câmp fertil de manifestare și a unei depline libertăți de exprimare, prin dispariția constrângerilor totalitare și a reflexelor marxiste ale cenzurii ideologice. Acest fenomen, al renașterii interesului pentru instituții cu un rol fundamental în societatea românească, se cuvine a fi consolidat prin noi cercetări sistematice, care să reconsidere capitole semnificative ale vieții spirituale a predecesorilor noștri. Prezenta lucrare elaborată de domnul Marius Eppel aparține, fără îndoială, acestei categorii de recuperare istoriografice.

Apărută în anul 2012 la prestigioasa editură Presa Universitară Clujeană, cartea supusă atenției noastre prezintă o structură adecvată conținutului propriu-zis. Este vorba despre șase capitole (*Premisele înființării vicariatului ortodox de la Oradea, Biserica ortodoxă din Transilvania și Ungaria în anii Revoluției (1848-1849), Viața ecleziastică în Bihor (1850-1867), Consistoriul în perioada 1868-1918, Protopopiate și parohii, Problema reînființării episcopiei ortodoxe de la Oradea*), precedate de un *Argument* și de o *Introducere*, în partea finală fiind prezentate lectorului concluziile la care a ajuns autorul, *Bibliografia* și *Anexele documentare*. În demersul său științific, istoricul Marius Eppel pune accentul pe activitatea Consistoriului ortodox din Oradea, înființat la 30 august 1793 ca și organ executiv al vicariatului ortodox de Oradea, constituit în urma deciziei Congresului ilir desfășurat la Timișoara în anii 1790-1791. Rațiunile înființării unui vicariat la Oradea au avut la bază mai multe considerente, între care se evidențiază dorința Mitropoliei sârbești de a consolida ortodoxia într-o zonă de frontieră a acesteia. Desigur, au existat și calcule ce țin de latura administrativ-ecleziastică, întrucât la Oradea scaunul episcopal era vacant de mult timp, iar această realitate trebuia suplinită, până la apariția unor conjuncturi mai favorabile, care să permită reactivarea episcopiei ortodoxe în orașul de pe Crișul Repede. Autorul lucrării se oprește la o perioadă deosebit de importantă, cea cuprinsă între momentul revoluționar pașoptist și etapa finală a epocii moderne. În acest interval de timp, consistoriul ortodox orădean a fost nevoit să gestioneze numeroase chestiuni de ordin confesional, național, economic și cultural, cum ar fi tensiunile iscate între români, unguri și sârbi, sub impulsul ideilor revoluționare de la 1848, anularea temporară a autonomiei consistoriului în vara anului 1849, adaptarea la regimul neoabsolutist de după revoluție și începerea unor demersuri hotărâte de separație ierarhică față de Karlowitz, soluționarea diverselor probleme matrimoniale și morale din parohii, sprijinirea școlilor confesionale, ocuparea posturilor vacante etc. Aceste chestiuni sunt tratate în special în capitolul al treilea al lucrării. Autorul a utilizat, în mod prioritar, o informație documentară nevalorificată de cercetătorii care s-au referit la tema în discuție. Avem aici în vedere, în primul rând, sursele arhivistice consultate în Arhiva Academiei Sârbe de Științe și Artă din Karlowitz și pe cele din cadrul arhivelor austriece de la Viena. Lor li s-au adăugat alte surse documentare, provenite de la Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bihor, Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Ortodoxe a Sibului, și de la Arhiva Episcopiei Ortodoxe Române Arad. Totodată, a preluat secvențial din bibliografia de referință o serie de informații utile.

În eventualitatea publicării unei ediții secunde, sugerăm autorului consultarea și a altor studii și cărți de specialitate, precum cele semnate de istoricul Viorel Faur, Titus L. Roșu și de Nicolae Nistoroiu. Informații documentare importante se regăsesc și în protocoalele Sinoadelor eparhiale, editate anual de Episcopia Ortodoxă a Aradului. Au fost cercetate de către autor 30 de asemenea protocoale. Acestea conțin o cantitate semnificativă de surse documentare, care au fost ignorate un timp îndelungat de cei care s-au referit, în lucrările lor, la diferite aspecte ale istoriei bisericii și școlii românești din perioada amintită, dar sunt puse acum în valoare cu maximă eficiență, dintr-o perspectivă analitică, completată de unele considerații sintetice, atât de autorul lucrării de față cât și de alți specialiști ai domeniului. Numai în acest fel este posibilă restituirea integrală a dimensiunilor reale ale funcționării Consistoriului ortodox din această parte a țării. În temeiul acestor surse, Marius Eppel a reușit să elaboreze o lucrare utilă, configurând o imagine reală a activității în epocă a Consistoriului ortodox orădean și a rolului său în părțile de vest ale țării. Cartea se poate constitui într-un veritabil instrument de lucru pentru dezvoltarea unor cercetări ulterioare în domeniul istoriei ecleziastice. Importanța acestor surse, aduse la lumina tiparului prin munca minuțioasă a cercetătorului se află într-un fericit echilibru cu transparența istorică și stilistică, cu scriitura îngrijită și de finețe.

Demersul autorului are drept rezultat o veritabilă reconstituire a contextului istoric, dar mai ales a modului de funcționare a acestei instituții ecleziastice românești, adică tot ceea ce ține de laboratorul intern administrativ, analiza desfășurându-se dintr-o triplă perspectivă: raporturile instituției orădene cu Episcopia Aradului, cu Mitropolia de la Sibiu și cu autoritățile statului habsburgic, respectiv austro-ungar. Explicarea acestor mecanisme funcționale extrem de sensibile și acționând într-o conjunctură politică la fel de delicată constituie principala contribuție a autorului la reevaluarea unui capitol important al vieții spirituale a crișenilor.

Este vorba despre o perioadă de mari dificultăți pentru existența lor, datorată unei politici guvernamentale ostile, care a vizat asimilarea naționalităților prin orice metode și practici.

Este de remarcat faptul că autorul a reușit o examinare profundă a problematicii abordate, relevând elementele din care s-a constituit istoria acestei instituții, de la nivelul parohiei și până la al celor șase protopopiate (Oradea, Peșteș, Tinca, Beliu, Beiuș, Vașcău) ce intrau în componența consistoriului orădean. Până acum, studiile și articolele care s-au ocupat de diferite aspecte ale istoriei bisericești s-au menținut pe terenul unor reconstituiri fragmentare, fără să existe viziuni de ansamblu. Concomitent, acestea au avut un caracter istorist, fiindcă au avut ca obiect doar momentele de relief ale activității instituțiilor respective și a personalităților care au activat în acest domeniu. Nu s-a coborât în adâncime, mai concret în evidențierea modalităților de funcționare a instituțiilor. De aceea, apreciem progresul în cercetare pe care l-a marcat autorul lucrării, prin redarea dimensiunilor reale ale prezenței în epocă a instituției consistoriale ortodoxe orădene.

Ca expresii ale activității spirituale, funcționarea parohiilor și a protopopiatelor a fost evidențiată în toată complexitatea ei, recurgându-se la analiza riguroasă a regulamentelor de uz intern ale acestora. Ne permitem, în acest context, să formulăm o nouă sugestie către autor, și anume de a căuta să extindă și mai mult evidențierea contribuției fiecărei instituții de acest fel la viața comunităților, atât sub raportul întreținerii filonului credinței, cât și sub cel al moralei și educației naționale, îndeosebi prin intermediul școlii confesionale, instituție ocrotită de Biserică. Să nu uităm că biserica și școala, ca instituții naționale vitale, au fost atacate fără menajamente în epoca la care ne referim, pentru că ele constituiau adevărate redute de autoapărare a naționalității. În fapt, este vorba de o punere în evidență, prin utilizarea unei informații documentare consistente, a rosturilor cultural-naționale și religioase pe care le-a avut Consistoriul orădean, condus de personalități ca Miron Romanul, Vasile Mangra și alții.

Ca principal element structural al Consistoriului orădean, senatul bisericesc a fost forul administrativ și jurisdicțional care avea în subordine, în anul 1880, 227 de parohii ortodoxe, cu un număr de peste 150.000 de credincioși. Tot ceea ce aparținea domeniului credinței intra în sfera de acțiune a acestui senat, care s-a străduit să propage credința în rândul unui număr important de locuitori (peste 200.000 la începutul secolului al XX-lea) și să cultive sentimentele naționale ale acestora, prin acele mijloace care erau proprii timpului (cuvântări originale, înființarea de reuniuni și biblioteci parohiale, organizarea de coruri sătești etc). Preoții, de altfel, erau veritabili animatori, alături de învățători, ai vieții culturale a localnicilor români de confesiune ortodoxă.

Senatul școlar al vicariatului orădean a întâmpinat cele mai mari dificultăți, unele create de autorități (care erau obsedate de ideea maghiarizării forțate a școlilor confesionale ale românilor și ale celorlalte naționalități), altele determinate de situația economică precară a parohiilor. De altfel, românii din Crișana și-au întreținut, pe cheltuială proprie, cele două instituții: biserica și școala. Ei au făcut imense sacrificii pentru a le păstra, oferind terenuri pentru edificarea bisericilor și școlilor, îngrijindu-se apoi de construirea și funcționarea acestora. Se adăuga problema salariilor preoților și învățătorilor, precum și alte obligații de natură materială. Statul dualist nu a ridicat nicio școală confesională pentru români, ci a investit numai în școlile de stat. La acestea mai putem adăuga referințele despre fundațiile și acțiunile de susținere, prin donații, a bisericilor și școlilor. Prin prezentarea mai detaliată a acestor realități, într-o ediție viitoare, considerăm că lucrarea de față ar dobândi un plus de consistență, prin justificarea luptei permanente a instituțiilor bisericești și școlare din Bihor pentru apărarea școlilor românești din spațiul Crișanei.

Efortul reconsiderativ al autorului s-a fixat, în continuare, asupra structurii și modului de funcționare a Consistoriului Ortodox din Oradea, prin cele trei resorturi ale sale. Este vorba despre o depășire considerabilă a ceea ce s-a scris, în anii anteriori, de către cercetătorii și istoricii bisericii, cu deosebire ai instituțiilor ecleziastice ortodoxe din părțile Aradului și Bihorului. Evaluarea de tip monografic a permis autorului o mai profundă înțelegere și explicitare a ceea ce a realizat această importantă instituție eclezistică. Este o modalitate care trebuie preluată și extinsă, pentru că numai în acest fel este posibilă cunoașterea integrală a istoriei Bisericii și Școlii românești din Transilvania, cei doi stâlpi de nădejde ai ființei naționale.

Din lucrarea cercetătorului Marius Eppel aflăm că instituția ecleziastică orădeană, ca și alte structuri similare, avea o conducere centrală (formată din președinte-vicar, secretar consistorial, jurist etc) și își desfășura activitatea pe teritoriul în care se manifesta jurisdicția sa prin trei componente cu îndatoriri precise: senatul bisericesc, senatul școlar și senatul economic (epitropesc). Aceștia li s-a adăugat și un Plen consistorial. Cele trei senate erau forțele motrice ale tuturor preocupărilor active ale consistoriului. Importanța muncii asesorilor (consilierilor) care compuneau aceste organisme este de necontestat. Autorul a fost conștient de necesitatea de a pune în evidență eforturile celor trei diviziuni ale Consistoriului orădean, după care a trecut la elucidarea unor aspecte legate de funcționarea lor, acordându-le un spațiu corespunzător în cadrul lucrării. Este partea de contribuție științifică pe care o apreciem cu deosebire, deoarece avem acum o imagine completă a ceea ce a însemnat strădania senaturilor amintite, fiecareia fiindu-i consacrate câteva pagini de o densitate informativă edificatoare. După lectura acestei cărți, prima impresie este aceea că s-a dorit o prezentare sistematică a istoricului instituției, prin reliefarea modalităților de funcționare a acesteia.

Concluziile autorului relevă - la modul sintetic - rolul pe care l-a avut Consistoriul ortodox orădean în viața locuitorilor crișeni de această confesiune.

Autorul vine în fața faptelor evocate cu formația unui istoric bine articulat, ca urmare a cunoașterii nu doar a datelor istorice, ci și a conceptualizărilor consacrate domeniului ecleziastic.

Trădând un fin simț analitic și o scriitură exersată, cercetătorul Marius Eppel reușește să surprindă nervurile unui demers ce își verifică/reverifică permanent mesajul, chemând la reflexie angajată, organizată în jurul unor instituții din cadrul bisericii ortodoxe ce-și desemnifică mereu, pentru fiecare vremuri în parte, conținuturile.

Considerăm că lucrarea de față se înscrie într-un vast proiect științific pe care autorul l-a conceput și modelat ținând seama de logica intrinsecă a raportului sincronie-diacronie, evenimential-interpretare, și al cărui obiectiv este de a face cunoscută istoria unei instituții ecleziastice românești, mai ales prin intermediul mecanismului de funcționare a acesteia, în raporturi specifice cu o serie de instituții precum Episcopia și Mitropolia.

Nu putem decât să salutăm astfel de apariții editoriale care analizează - responsabil și avizat - segmente ale istoriei vieții noastre bisericești. Istoricul Marius Eppel ne propune o lucrare de mare deschidere, utilă pentru cei interesați de istoria vieții ecleziastice din epoca modernă.

Radu ROMÎNAȘU

Kordics Imre, *Nagyvárad jelentősebb utcanevei 1940-1944 között (Denumirile purtate de străzile reprezentative ale Oradiei între 1940-1944)*, Asociația pentru Protejarea Monumentelor și a Locurilor Comemorative din Partium și Banat, Oradea, 2014, 251 p.

Între aparițiile editoriale ale anului 2014 administrate de *Asociația pentru Protejarea Monumentelor și a Locurilor Comemorative din Partium și Banat*, se numără și volumul *Nagyvárad jelentősebb utcanevei 1940-1944 között*. Ediția îngrijită de profesorul pensionar Dukrét Géza, președinte al asociației, a fost scrisă de Kordics Imre.

Citind această lucrare de istorie locală ne dăm seama imediat că, dincolo de un simplu inventar sau studiu lipsit de conținut al denumirilor purtate de străzile orașului în perioada sa de apartenență la regimul horthyst, volumul autorului trecut în neființă în preziua lansării cărții este mult mai generos. Astfel, de la analiza explicită a câtorva aspecte privind dezvoltarea structurii rețelei stradale la cea de simbolistică a ornamentelor de pe fațadele unor clădiri – monument și nu numai, scriitorul a zăbovit și asupra denumirilor cu rezonanță din epocă. Editată în limba maghiară, fără nicio intenție de a da motive de controverse, lucrarea se dorește a fi un semnal pentru prezervarea statutului cu specific